

Маторіна Н. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри полоністики і перекладу
факультету філології та журналістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки

КАЛЕНДАРНО-НАРАТИВНА «ПРОТОБІОГРАФІЯ»¹ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ БРУНО ШУЛЬЦА

Анотація. Про переклади художніх творів польськокомовного письменника галицького літературного пограниччя першої половини ХХ ст. Бруно Шульца українською мовою писали й пишуть чимало науковців. На жаль, з одного боку, наукові напрацювання іноді містять окремі помилки, неточності, прогалини, білі плями; з іншого – сучасна шульціана безперервно поповнюється новими й новими розвідками, зокрема й перекладацького спрямування; увесь цей науковий доробок потребує певної систематизації й узагальнення, окремих доповнень і правок. У статті представлено матеріали, які містять найповнішу оновлену, систематизовану й узагальнену інформацію календарно-нарративного спрямування щодо українськомовних перекладів художніх творів Бруно Шульца. Специфіка об'єкта дослідження, мета статті зумовили застосування таких методів: описового; аналізу та індуктивного узагальнення отриманих фактів; кількісного, компонентного й контекстуально-інтерпретаційного аналізу; елементів рецептивного аналізу тощо. Джерельною базою наукової розвідки послуговували збірки шульцівських оповідань «Цинамонові крамниці» (15 оповідань) і «Санаторій під Клепсидрою» (13 новел), 4 т. зв. «позазбіркових» оповідань і нещодавно віднайдена новела «Ундуля». Уперше презентовано всіх перекладачів шульцівської художньої прози з польської мови на українську, як-от: Ю. Андрухович, А. Бондар, С. Бреславська, О. Бунда, Т. Возняк, Л. Герасимчук, І. Гнатюк, Т. Думан, В. Меньок, А. Павлишин, Л. Скоп, Б. Струмінський, А. Шкраб'юк, М. Яковина. Кожен із них є фахівцем з польської мови, професійним перекладачем, оригінальним мислителем із власним прочитанням Бруно Шульца. Авторка, сюжетно схарактеризувавши особливості перекладів різних фахівців, акцентує: українською мовою можна досить колоритно передати галицько-українсько-єврейсько-польську атмосферу, у якій жив і творив знаний митець. Зважаючи на висловлювання І. Малковича про те, що «у багатьох країнах починається Бруношульцманія тоді, коли з'являється гарний переклад», дослідниця висновковує, що календарно-нарративне студіювання «протобіографії» українськомовних перекладів шульцівської прози є актуальним і вкрай доцільним, своєчасним і необхідним у сучасному українському перекладацькому, літературознавчому й літературному дискурсах

і для всієї шульцівської спільноти, і для майбутніх перекладачів творів Бруно Шульца, і для пересічного українського читача, і для самого митця – через повернення його завдяки й українськомовним перекладам – до особливої провінції, чи то Республіки мрій.

Ключові слова: галицьке літературне пограниччя, художній переклад, українськомовний переклад, Бруно Шульц, перекладач, календарно-нарративний портрет перекладів письменника.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Художній переклад як оригінальний вид словесної творчості є однією з найважливіших форм міжкультурних взаємозв'язків, одним із найвагоміших виявів міжлітературної взаємодії; це відтворення засобами рідної (у нашому випадку української) мови особливостей іноземного (польського) літературного тексту в нерозривній єдності його змісту й форми. Передача тексту літературного твору іншою мовою сприяє здійсненню як інтернаціоналізації надбань літератур усіх народів світу, так і збагаченню кожної національної культури, забарвлюючи її думками та образами великих письменників усіх часів і народів. Перекладачі є посередниками між народами, які спілкуються в різноманітніших сферах життя, а перекладені твори стають важливим стимулом розвитку багатьох національних мов, літератур, культур тощо.

2022 рік, який Сенат Республіки Польща в царині культурного спадку оголосив роком Бруно Шульца, можна, без жодних сумнівів, вважати роком знаного митця, оскільки це рік двох ювілейних шульцівських дат: 130-а річниця з дня народження Бруно Шульца (12 липня 1892 рік) і 80-і роковини з дня його загибелі (19 листопада 1942 рік). А зважаючи на знахідку оповідання Бруно Шульца «Ундуля», навіть трьох – «приєдналося» 100-річчя від початку літературної діяльності письменника: Леся Хомич, дослідниця з історичного грона професора Леоніда Тимошенка Дрогобицького національного педагогічного університету імені Івана Франка, у газеті бориславських нафтових урядників «Swit» за 15 січня 1922 р. знайшла під іменем (= псевдонімом – ?) Марселія Верона оповідання

¹ Під «протобіографією» перекладів творів Бруно Шульца в даному контексті розуміємо повний список українських перекладачів і хронологічний календар (іноді зі стислими елементами рецепції) перекладів художніх творів письменника з польської мови на українську (як окремих оповідань, так і повних збірок творів митця).

«Ундуля» [1, online]². Дослідники вважають, що оповідання «за всіма образними та стилістичними ознаками належить перу Бруно Шульца»³ [там само].

Нині багатогранну творчість яскравого представника галицького літературного пограниччя Бруно Шульца знають в усьому світі, вона має високе поцінування визначних майстрів художнього слова. Україна наразі все ще перебуває на початковому етапі. Усесвітньо відомий митець тільки-но починає повертатися на Батьківщину, зокрема й через відсутність упродовж тривалого часу українськомовних перекладів шульцівських оповідань чи їхню недоступність широким верствам українського читача. Дуже слушним із цього приводу видається вислів Івана Малковича, українського поета й видавця, власника й директора видавництва «А-ба-ба-га-ла-ма-га», Лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, про те, що «у багатьох країнах починається Бруношульцоманія тоді, коли з'являється гарний переклад» [цит. за: 2, online]. Отже, систематизована й узагальнена хронологічно-нарративна презентація перекладених українською мовою оповідань Бруно Шульца є актуальною і вкрай потрібною в сучасному українському перекладацькому, літературознавчому й літературному дискурсах і для шульцознавців, і для майбутніх перекладачів художніх творів Бруно Шульца (а таких охочих фахівців, упевнені, буде ще немало), і для шанувальників творчості митця, і для пересічних українських читачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячено статтю. Про переклади художніх творів Бруно Шульца українською мовою писали й пишуть чимало науковців, як-от: Г. Чопік [див. в. 3], М. Габлевич [4], Т. Возняк [5], В. Меньок [6], Н. Гузевата [7], А. Павлишин [див. в. 8]⁴ та ін. Бібліографічні характеристики окреслених і подібних публікацій трапляються в біобібліографічних покажчиках [10], у мережі Інтернет, зокрема на сторінках порталу Schulz / forum [11]⁵ тощо. На жаль, з одного боку, наукові напрацювання шульцологів і шанувальників життєвого й творчого шляху Бруно Шульца іноді містять окремі помилки, неточності, прогалини, білі плями тощо. Між іншим, упорядники Schulz / forum через це навіть закликають усіх охочих і небайдужих до колективного «впорядкування шульцівського поля» [12, online]; з іншого – сучасна шульціана безперервно поповнюється новими й новими напрацюваннями, зокрема й перекладацького спрямування: усі вони потребують певної систематизації й узагальнення. Отже, **актуальність дослідження** полягає насамперед у розширенні й систематизації шульцівсько-укра-

їнського перекладацького дискурсу: упевнені, що на часі його відновлення й повернення сьогоденню.

Метою наукової розвідки є календарно-нарративна (хронологічно-нарративна) презентація перекладачів та їх перекладів художніх творів Бруно Шульца з польської мови на українську. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) укласти повний хронологічний перелік польсько-українських [виділено нами – Н. М.] перекладів художніх творів Бруно Шульца (бібліографічного спрямування): як окремих шульцівських оповідань (зокрема й у ЗМП), так і повних збірок⁶; 2) упорядкувати повний список перекладачів художніх творів Бруно Шульца українською мовою зі стислою нарративною характеристикою життя й творчості фахівців; 3) з'ясувати основні особливості українських перекладів шульцівських творів зазначених тлумачів.

Специфіка об'єкта дослідження, мета статті зумовили застосування таких методів: описового; аналізу та індуктивного узагальнення отриманих фактів; кількісного, компонентного й контекстуально-інтерпретаційного аналізу; елементів рецептивного аналізу, заснованого на суб'єктивних враженнях від сприйняття шульцівських творів тощо, що загалом уможливило досягнення мети і завдань пропонованої наукової розвідки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Джерельною базою дослідження є художні твори Бруно Шульца, уперше надруковані мовою оригіналу – польською: 1) збірка «*Sklepy cynamonowe*» (1934 р.) – 15 оповідань [13]; 2) збірка «*Sanatorium Pod Klepsydrą*» (1937 р.) – 13 оповідань [14]; 3) т. зв. «розпорошені», чи «позазбіркові», шульцівські оповідання, неопубліковані в першодруках цих збірок, – 4 оповідання: «*Jesień*» (1936) [15], «*Republika marzeń*» (1936) [16], «*Kometa*» (1938) [17], «*Ojczyzna*» (1938) [18]; 4) нещодавно знайдене оповідання «*Undula*» (1922) [19].

Джерельною базою наукової розвідки в українській її частині є: 1) збірка «*Цинамонові крамниці*» – 15 оповідань [20, с. 5–115]⁷; 2) збірка «*Санаторій під Клепсидрою*» – 13 оповідань [там само, с. 116–331]; 3) «розпорошені» шульцівські оповідання «*Поза збірками*» – 4 оповідання [там само, с. 332–376]; 4) оповідання «*Ундуля*» [1].

Отже, творча спадщина Бруно Шульца як яскравого представника галицького літературного пограниччя першої половини ХХ ст. в українських перекладах сучасних фахівців є неодмінним чинником спілкування між представниками різного лінгвокультурного простору, зближення народів, взаємозбагачення різних культур.

Українською мовою художні твори Бруно Шульца перекладали Юрій Андрухович, Андрій Бондар, Світлана Бреславська, Ольга Бунда, Тарас Возняк (зокрема під псевдонімом Тарас Матіїв), Лесь Герасимчук, Іван Гнатюк, Тетяна Думан, Віра Меньок, Андрій Павлишин (зокрема під псевдонімом Андрюс Вишняускас), Лев Скоп, Богдан Струмінський, Андрій Шкраб'юк, Микола Яковина. Кожен із них на висо-

² Weron Marcelli. Undula. *Świt. Organ urzędników naftowych w Boryslawiu*. 1922. Nr. 25–26 (15 stycznia), s. 2–5. [Opracował Piotr Sitkiewicz]. Українською мовою оповідання переклала С. Бреславська [1].

³ Заради об'єктивності треба відмітити, що твердження про належність оповідання «Ундуля» перу Бруно Шульца в сучасному шульцезнавстві ще не набуло статусу загальноприйнятого.

⁴ «*Słownik schulzowski*» [9] укладений найвидатнішими шульцологами Польщі початку ХХ ст., як-от: Владзімеж Болешкий, Єжи Язембський, Станіслав Росек, Єжи Фіцовський, Малгожата Кітовська-Лисяк, Марек Подстольський, Станіслав Данешкий, Дорота Бухвальд та ін. Перекладений українською мовою Андрієм Павлишином. Опублікований у ювілейний – 2022 – шульцівський рік. Видання містить найновіший і найповніший перелік українських перекладів творів Бруно Шульца, який підготував А. Павлишин [8, с. 461–466], але на сьогодні й ці дані певною мірою «застаріли»: шульціана поповнюється безперервно новими напрацюваннями. А це ще раз підтверджує актуальність окресленої наукової розвідки.

⁵ Портал Schulz / forum, урочисте відкриття якого відбулося 17 листопада 2017 року, – це інформаційна база з «Календаря життя, творчості та рецепції Бруно Шульца» (хронологічні межі → 1922–2022) для поточної та майбутньої документальної та дослідницької діяльності.

⁶ Зважаючи на певні обмеження обсягу наукової розвідки, покликання на українські переклади творів Бруно Шульца, розміщені в засобах масової інформації, зазначаємо в посторінкових виносках, інші джерела розміщені у списку використаної літератури наприкінці статті.

⁷ За основу для покликань на українськомовні шульцівські переклади беремо зібрання всіх прозових художніх творів Бруно Шульца в перекладі Юрія Андруховича (крім оповідання «Ундуля») [20].

кому рівні володіє польською мовою, є професійним перекладачем, оригінальним мислителем із власним прочитанням Бруно Шульца. Між іншим, шульцознавці впевнені, що українською мовою можна досить колоритно передати галицько-українсько-єврейсько-польську атмосферу, у якій жив і творив знаний митець.

Першим перекладачем з польської мови на українську опублікованих творів Бруно Шульца⁸ був Богдан Струмінський (1930–1998) – український, польський та американський лінгвіст, перекладач, педагог, доктор філології; знаний дослідник раних сучасних українських текстів. Щоправда, дослідник переклав лише окремі фрагменти з новели «Весна», а переклад було представлено в 1985 р. на сторінках українського товариства закордонних студій «Сучасність» у Мюнхені⁹.

У 1988 р. в «Комсомольському прапорі» – органі Івано-Франківського комітету ЛКСМ України – був надрукований переклад Миколи Яковини¹⁰ шульцівського оповідання «Друга осінь»¹¹. У 1992 р. це оповідання було опубліковано в часописі «Сучасність» разом з двома іншими перекладами митця – новелами «Птахи» і «Санаторій “Під Клепсидрою”»¹². Оповідання «Санаторій “Під Клепсидрою”» цього ж 1992 р. було презентовано читачам у Незалежному культурологічному часописі «І»¹³. У 1995 р. оповідання «Птахи» вийшло друком на сторінках альманаху «Єгупець»¹⁴. Цього ж – 1995 року – у часописі «І» були представлені переклади Миколи Яковини шульцівських новел

⁸ Відомі твердження багатьох шульцознавців про перший українськомовний переклад шульцівських оповідань Івана Гнатюка чи Миколи Яковини, як-от: «Він [Микола Яковина – Н. М.] першим в Україні опублікував прозу Бруно Шульца у власному перекладі» [21, с. 17]; «Миколи Яковини вдалося 26 листопада 1988 року першим на всій території імперії опублікувати свій переклад оповідання «Друга осінь» у Івано-Франківській газеті «Комсомольській прапор»... яка випустила спеціальне строчене число – альманах „Літературне Прикарпаття” [5, с. 36]. Так, ідеться про перші опубліковані на території України шульцівські оповідання українською мовою, а не про взагалі перший переклад українською мовою Богдана Струмінського, опублікований на той час у мюнхенській «Сучасності».

⁹ Шульц Б. Весна (фрагменти) / переклад з польської Богдан Струмінський. *Сучасність: література, мистецтво, суспільне життя*. [Мюнхен]. 1985. Листопад. Число 11 (295). С. 8–14.

Місячник літератури, мистецтва, суспільного життя «Сучасність» видавався з 1961 р. до 1992 р. українськими емігрантами у Мюнхені; пізніше – у Києві.

¹⁰ Про білі плями «протобіографії» українськомовних перекладів Бруно Шульца: на сторінках біографічного покажчика творів Бруно Шульца і про Бруно Шульца (хронологічні межі → 1989 – 2018) оприлюднено інформацію лише про переклад Миколи Яковини 1992 р. оповідань «Птахи», «Друга осінь» і «Санаторій під Клепсидрою» [10, с. 24].

¹¹ Шульц Б. Друга осінь / переклад з польської Микола Яковина. *Комсомольський прапор*. [Івано-Франківськ]. 26 листопада 1988 р. № 141–144.

¹² Шульц Б. Птахи. Друга осінь. Санаторій «Під Клепсидрою» / переклад з польської Микола Яковина. *Сучасність: література, мистецтво, суспільне життя*. [Київ]. 1992. № 10 (378). С. 23–41.

¹³ Шульц Б. Санаторій «Під Клепсидрою» / переклад з польської Микола Яковина. *Незалежний культурологічний часопис “І”*. 1992. Ч. 5 [самвидав]. С. 68–81.

Ідею створення Незалежного культурологічного часопису «І» Тарас Возняк генерував у 1987 р.; у 1989 р. вийшов друком перший номер журналу «І», незмінним редактором та видавцем якого дотепер є Тарас Возняк. Незалежний культурологічний журнал «І» має як паперову, так і електронну версію і давно трансформувалася у впливову громадську організацію й т. зв. аналітичний центр. Основні проблеми, які порушує громадська організація «Журнал “І”», – це проблеми громадянського суспільства, прав людини, міжетнічних стосунків, транскордонної співпраці, мультикультуралізму, європейської інтеграції, регіоналізму, глобалізації та антиглобалізаційних рухів, єкуменічного діалогу, політичних змін у регіоні тощо. На базі громадянської позиції «Журналу “І”» Тарас Возняк організовує та проводить численні міжнародні, загальноукраїнські й місцеві конференції, зустрічі, круглі столи, дискусії та інші заходи.

¹⁴ Шульц Б. Птахи / переклад з польської Микола Яковина. *Єгупець*. [Київ]. 1995. № 1. С. 57–59.

Часопис «Єгупець» – художньо-публіцистичне видання Асоціації юдаїки України, де друкують художні твори, наукові й публіцистичні статті на історичні та культурні теми: публіцистичні статті про побут і культурне життя євреїв (переважно українських), українсько-єврейського та єврейсько-християнського діалогу, матеріали про єврейське мистецтво; переклади статей, художніх творів і мемуарів з івриту, ідишу, польської, англійської, французької та інших мов.

«Вулиця Крокодилів» і «Друга осінь»¹⁵, а в 1997 р. – оповідання «Птахи»¹⁶.

Микола Миколайович Яковина – живописець, графік, архітектор; український політик, громадський діяч¹⁷; перекладач, автор перекладів з польської мови на українську творів Бруно Шульца, Вітольда Гомбровича та ін. Народився 1957-го року в Карагоді, у родині репресованих галичан. Здобув мистецьку освіту в Києві й Львові. Виставкову діяльність розпочав у 1980 р. Працює в живописі та графіці, робить вітражі й архітектурні проекти. Дослідники відзначають багатогранність непересічного таланту М. Яковини: «... пензель і граверна голка, мистецтвознавство й архітектура, вірші для душі та професійні художні переклади...» [цит. за: 22, с. 56]; «Микола Яковина своєю діяльністю і творчістю ламає всі стереотипи щодо уявлень про звичного митця, і багато в чому близький до особистості ренесансного типу» [цит. за: 22, с. 61].

Як і Бруно Шульца, духовний світ Миколи Яковини формувалася у тій же казковій Галичині (він з діда-прадіда є абсолютним галичанином). Яковина дуже добре обізнаний із суголосними Бруно Шульцові традиціями: і українською, і польською, і австрійською / німецькою, і єврейською. У митців можна помітити багато спільного: тепле плекання свого, галицького; інтелект, начитаність, ерудованість; м’якість, схильність до споглядальності, певна замкненість у собі; непересічний образотворчий талант → хист, уміння, уподобання в мистецтві – цілий світ, що потребує від пошановувачів їхніх мистецьких творів спокійного і вдумливого відтворення та певного часу; педагогічна діяльність як у Бруно Шульца, так і громадсько-політична в Миколи Яковини обмежували сили й час для занять мистецтвом тощо. Через ці й інші обставини переклади Миколи Яковини, на нашу думку, можна вважати найбільше наближеними до оригінальних творів Бруно Шульца, так би мовити, по-справжньому шульцівськими. Про переклади Миколи Яковини Тарас Возняк у 2012 р. зазначав: «Як на мене, то на сьогодні кращих перекладів, ніж ті, які зробив Микола Яковина, українською мовою немає. Можливо далася взнаки його природна м’якість. Можливо знайомство з контекстом – мав відчуття самої тканини тексту. Чи тому, що був знайомий з осколками розбитого на друзки під час Другої світової війни світу Шульца. Товаришував з ... колоритними людьми галицького світу 70-х...» [5, с. 35].

Відомий перекладач творів Бруно Шульца – Тарас Возняк: у 1995 р. в часописі «Єгупець» оприлюднено оповідання «Ніч великого сезону» в його перекладі¹⁸; у 1997 р. на сторінках часопису «І» – новели «Віхола»¹⁹ (під псевдонімом Тарас Матіїв) і «Ніч великого сезону»²⁰.

¹⁵ Шульц Б. Вулиця Крокодилів. Друга осінь / переклад з польської Микола Яковина. *Незалежний культурологічний часопис “І”*. 1995. Ч. 1 (6). С. 81–90.

¹⁶ Шульц Б. Птахи / переклад з польської Микола Яковина. *Незалежний культурологічний часопис “І”*. 1997. Число 11. С. 161–164.

¹⁷ М. М. Яковина – колишній голова Івано-Франківської обласної ради: «Молодий художник і перекладач прози Бруно Шульца був тоді, як мовилося, «всесоюзною сенсацією» – у 33 роки очолював обласну раду, ставши першим не комуністичним головою області в комуністичній імперії» [22, с. 56].

¹⁸ Шульц Б. Ніч великого сезону / переклад з польської Тарас Возняк. *Єгупець*. [Київ]. 1995. № 1. С. 59–66.

¹⁹ Шульц Б. Віхола / переклад з польської Тарас Матіїв [Тарас Возняк]. *Незалежний культурологічний часопис “І”*. [Київ]. 1997. Число 9. С. 172–174.

²⁰ Шульц Б. Ніч великого сезону / переклад з польської Тарас Возняк. *Незалежний культурологічний часопис “І”*. [Київ]. 1997. Число 11. С. 161–174.

Тарас Степанович Возняк – український культуролог, політолог, філософ, публіцист, перекладач; головний редактор і засновник Незалежного культурологічного часопису «Ї»; генеральний директор Львівської національної галереї мистецтв імені Б. Возницького; Лауреат премії імені Василя Стуса (2021). У 2012 виходить друком книга Тараса Возняка «Бруно Шульц. Повернення» [5], у якій уміщено життєпис Бруно Шульца; періодизацію українського шульцезнавства; інтерв'ю Тараса Возняка як перекладача, записане Ізою Хруслінською, літераторкою, яка досліджує українсько-польські та українсько-єврейські взаємозв'язки; стаття-протест Т. Возняка проти вивезення Шульцових фресок із дрогобицької вілли Ландау; ідеться й про українські переклади художніх творів Бруно Шульца, і, основне, – маємо нагоду ознайомитися з 10-ма оповіданнями Бруно Шульца в перекладах Тараса Возняка: 4 оповідання із циклу «Цинамонові крамниці» – «Пан Кароль», «Цинамонові крамниці», «Віхола» і «Ніч Великого Сезону»; 2 новели із циклу «Санаторій під Клепсидрою» – «Липнева ніч» і «Самотність» (ці оповідання перекладені ще в 1983 р.), а також «розпорошені» оповідання Бруно Шульца – «Осінь», «Комета», «Вітчизна» і «Республіка мрій» (перекладені в 2012 р.) [5, с. 111–210]. Отже, читач ознайомився з перекладами Т. Возняка лише в 1995 р.: двома оповіданнями в часописі, з іншими перекладами в 2012 р. завдяки новій книзі автора (друге видання книги вийшло друком у 2017 р. у львівському видавництві «Літопис» [23]).

Тарас Возняк поставив за мету перекласти оповідання Бруно Шульца якнайточніше до мови оригіналу, бути, так би мовити, звукописно до неї близьким: ідеться, зокрема, про галицький діалект, його колорит. Через це в перекладених оповіданнях трапляється багато слів з притаманними польській мові збігами приголосних, а також окремих неточностей (пол. *blad, rytownictwo, uogólnione* перекладено як *друкарський блуд, естамп, озультний* замість *помилка, гравюра, узаальнений* та ін.) тощо. Через таку насиченість полонізмами місцями читати Шульца в перекладі Тараса Возняка досить складно. Але таким Шульц постає в уявленні перекладача, і знайомство з возняківським Шульцом – це, без сумнівів, ще одна приємна оригінальна подорож у казковий світ шульцівської прози в українсько-галицькій версії.

Івана Гнатюка (1929–2005), українського поета, прозаїка, перекладача, лауреата Національної премії України імені Т.Г. Шевченка, на жаль, у багатьох наукових розвідках шульцівського спрямування помилково називають першим перекладачем оповідань Бруно Шульца. Фактична неточність виникла, звичайно, не на порожньому місці. У статті про життєвий і творчий шлях І. Гнатюка Микола Петренко зазначає: «Тепер знову про 1972 рік – рік нової хвилі репресій, арештів, цензурних утисків. З'явилися і догідливі статейки, де Гнатюкова творчість розглядалася прискіпливо, із доносними натяками. Гнатюкові поталанило уникнути рецидивної відсидки – але шлях до друкування було перекрито на кілька довгих років. Та так, що його не тільки не друкували, а й навіть згадувати його прізвище не рекомендувалося. Не вдалася і його спроба з перекладами – а він тоді взявся за адаптацію до українського читача повістей свого майже земляка – дрогобичанина Бруно Шульца. І переклади були просто майстерними...» [24]. Наразі, за твердженням інших дослідників творчості І. Ф. Гнатюка, не маємо повного уявлення, що з його перекладів коли було зроблене і чи опубліковано своєчасно [25, с. 64].

Отже, перший відомий переклад І. Гнатюка шульцівської прози, датований 1989 р., було надруковано в часописі «Жовтень» – щомісячному літературно-мистецькому і громадсько-політичному виданні Національної спілки письменників України, який видавали у Львові (1940–1989) [26]. Ідеться про переклад циклу оповідань «Цинамонові крамниці» (повна збірка – усі 15 новел)²¹, а також коментар про життєвий і творчий шлях Бруно Шульца²², з яким Іван Гнатюк був майже земляком, бо народився в с. Дзвиняча Кременецького повіту Волинського воєводства (нині Тернопільського району Тернопільської області), а потім тривалий час перебував у Бориславі Дрогобицького району Львівської області.

Перекладам І. Гнатюка притаманна надзвичайна точність, ретельність у доборі можливих варіантів, у відтворенні формальних ознак оригіналу – і надзвичайна позірنا легкість, природність, невимушеність звучання [25, с. 65]. Перекладаючи, І. Гнатюк зберіг їх при максимальному наближенні до оригінального формулювання думки. І треба не забувати, що все це відбувалося за часи суворої цензури: «... сьогодні можна мати різні претензії щодо стилістики видань советського періоду, оскільки версії перекладача [Івана Гнатюка – Н. М.] жорстко редагували» [5, с. 24]. Попри цю непросту ситуацію дивний автор Бруно Шульц був перекладений Іваном Гнатюком українською і опублікований в Україні, що стало своєрідним «поверненням старої Галичини. Галичини інакшої, не советської, з усіма її національними та конфесійними складовими, з усіма забутими іменами та подіями. А, отже, мало відношення і до Національного відродження» [там само, с. 25].

У 1993 р. у журналі «Перевал»²³ опубліковано новелу «Манекени» в перекладі Світлани Бреславської (нар. 1969) – української письменниці, поетеси, новелістки, літературознавиці, перекладачки з польської; Президентки Івано-Франківської організації Національної спілки письменників України (переклад датований 1988 р.), а 24 листопада 2022 р. передруковано в часописі «Посестри»²⁴.

Одним із відкривачів художньої творчості Бруно Шульца для української читацької аудиторії майже в повному обсязі вважають Андрія Шкраб'юка (нар. 1969) – історика, есеїста, перекладача, редактора богословської, філософської та художньої літератури; автора публікацій з християнської тематики в українській та зарубіжній періодиці; студіював теологію в Любліні та історію у Львові. «Повний переклад українською мовою творів Бруно Шульца виконав Андрій Шкраб'юк», – зазначено в анотації до дійсно першої повної збірки оповідань Бруно Шульца українською (крім «розпорошених») у львівському видавництві «Просвіта» (1995 р.) [27].

У 2004 р. надруковано ще одну повну збірку українських перекладів художніх творів Бруно Шульца під «патронатом»

²¹ Шульц Б. Цинамонові крамниці / переклад з польської Іван Гнатюк. *Жовтень*. [Львів]. 1989. № 2 (532). С. 37–67.

²² Гнатюк І. Післяслово: [про біографію і творчість Бруно Шульца]. *Жовтень*. [Львів]. 1989. № 2 (532). С. 68–69.

²³ Всеукраїнський літературно-художній і громадсько-політичний часопис «Перевал» заснований у 1991 р. Івано-Франківською обласною радою та НСПУ. У 2019 р. вийшов сотий випуск. Метою журналу є популяризація українськомовних творів письменників Прикарпаття; знайомство з новими авторами та їх популяризація. Видання нараховує 15 рубрик, серед яких «Проза», «Поетія», «Постаті», «Письменицькі медитації», «Дебют у Перевалі», «Гордість нації», «Слово про слово» тощо.

²⁴ Шульц Б. Манекени / переклад з польської Світлана Бреславська. *Посестри. Українська і польська література*. Часопис № 35. 24.11.2022. URL: <https://posestry.eu/zurnal/no-35/statya/manekeni-zi-zbirki-opovidan-cinamonomi-krammici>

А. Шкраб'юка, разом і з «розпорошеними» шульцівськими оповіданнями. Збірка містить переклади А. Шкраб'юка: 5 творів із 15 – переклади новел зі збірки «Цинамонові крамниці» → «Серпень», «Навіженство», «Німрод», «Пан» і «Таргани»; 9 із 13 – зі збірки «Санаторій під Клепсидрою» → «Книга», «Геніяльна епоха», «Весна», «Мертвий сезон», «Санаторій під Клепсидрою», «Додо», «Едзьо», «Пенсіонер», «Остання батькова втеча»; такі твори перекладені іншими перекладачами: «Манекени», «Трактат про манекени, або друга Книга роду», «Трактат про манекени. Продовження», «Трактат про манекени. Закінчення» в перекладі Миколи Гнатюка; «Пан Кароль», «Цинамонові крамниці», «Віхола», «Ніч Великого Сезону», «Липнева ніч», «Самотність» у перекладі Тараса Возняка і «Птахи», «Вулиця крокодилів», «Мій батько вступає в пожежну команду», «Друга осінь» у тлумаченні Миколи Яковини [3].

Книга також містить наукові напрацювання перекладацького спрямування Г. Чопика «Бруно Шульц: Українське різночитання» й передмову Тараса Возняка, а також переклади оповідання «Санаторій Під Клепсидрою» Андрія Павлишина (під псевдонімом Андрюс Вишняускас) і самого Андрія Шкраб'юка разом з оригіналом польською мовою «Sanatorium Pod Klepsydrą» Бруно Шульца. Книгу недарма називають своєрідною перекладацькою лабораторією: її уклали п'ятеро перекладачів: А. Шкраб'юк, М. Яковина, І. Гнатюк, Т. Возняк і А. Павлишин, які прагнули досконалого оригіналу, усі тексти вже було (за поодиноким винятком) надруковано або в періодиці, або в книжковому виданні (1995 року видання перекладів Андрія Шкраб'юка), проте, за висловлюванням Г. Чопика, зібрані під однією обкладинкою різні тлумачення покликані вибудувати цілісну й оригінальну картину творчості єврея-дрогибичанина, що писав по-польськи. Дослідник відзначає, що «найцікавішим є експеримент із оповіданням «Sanatorium pod Klepsydrą»: представлено оригінал тексту й три переклади – Миколи Яковини, Андрюса Вишняускаса й Андрія Шкраб'юка. Тож читач має змогу подивитися на текст одразу з кількох перспектив, посмакувати окремі деталі» [див.: там само].

Переклади самого ж А. Шкраб'юка – це бажання максимально наблизитися в українському варіанті до Галичини того часу. Через це в шульцівських оповіданнях у шкраб'юківському виконанні забагато діалектизмів, навіть створених самим перекладачем і, на жаль, не зрозумілих звичайному читачеві чи то навіть із самої Галичини, чи то з інших куточків України, як-от: *алькир, вусла, гальовий стрій, зільник, кайстровий, копял, котара, крамівник, ладунок, постав, почварка* та ін. Перекладачеві довелося укласти тлумачний «Словник незвичайних слів» і розмістити його замість післямови у збірці. Не всі літературознавці схвально сприйняли переклад Андрія Шкраб'юка, зокрема негативно оцінила його Оксана Забужко: «Цей переклад – зразок частоті хвороби недосвідчених тлумачів із споріднених мов: «впадання в річ» оригіналу й механічне калькування його синтаксичних та морфологічних конструкцій» [28, с. 104].

У 2002 р. у межах проєкту «Бруно Шульц і мультикультурна традиція Галичини» (Львів) опубліковано оповідання «Санаторій під Клепсидрою» в перекладі Андрія Павлишина (нар. 1964) – знаного українського журналіста, громадського діяча, історика та перекладача інтелектуальної літератури

з польської українською мовою; дослідника польсько-українських взаємозв'язків, зокрема творчості Бруно Шульца [29]. Передруковано оповідання в 2022 р. на сторінках часопису «Посестри. Українська і польська література»²⁵. У цьому ж часописі 17 листопада 2022 р. передруковано й оповідання «Друга осінь» у перекладі Юрія Андруховича²⁶.

У 2008 р. опубліковано колективний переклад Андрія Павлишина, Андрія Бондаря – поета, публіциста, перекладача з польської та англійської мов²⁷ і Віри Меньок – теоретикіні літератури, полоністки, шульцознавиці, перекладачки; керівниці Полоністичного науково-інформаційного центру Дрогобицького університету, ініціаторки й директорки Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі (2004–2022) – уривку з шульцівського оповідання «Весна»²⁸.

У 2012 р. перший повний переклад прозових художніх творів Бруно Шульца на українську мову здійснив один із найзнаковіших сучасних письменників Юрій Андрухович (нар. 1960) [20] – український поет, прозаїк, перекладач, есеїст. «Переклад Юрія Андруховича – це початок культури Шульца в Україні, – зауважив видавець Іван Малкович. Я сподіваюся, що ім'я Андруховича на обкладинці приверне увагу молодого читача до цього автора». Так воно й сталося: завдяки перекладу Юрія Андруховича Бруно Шульц «шириться» Україною, безперервно збільшуючи кількість шанувальників його письменницького таланту. Нині збірка передруковувалася вже чотири рази. Додаємо, що Бруно Шульц – один із найулюбленіших авторів Юрія Андруховича, а андруховицький переклад шульцівських прозових художніх творів, за твердженням шульцологів, – один із найкращих українськомовних перекладів митця.

У 2012 р. окремими книжками у дрогибичькому видавництві «Коло» надруковано оповідання «Склепи цинамонові» в перекладі Тетяни Думан, української художниці, мистецтвознавиці, та Лева Скопа, легендарного українського іконописця-мистецтвознавця, художника-реставратора, поета, музиканта, провідного працівника музею «Дрогобичина» [30] (друге видання вийшло друком у 2020 р. [31]); у 2020 р. «Птахи» у перекладі екскурсовода-шульцологині Ольги Бунди, Тетяни Думан та Лева Скопа [32] – як українською, так і польською мовами. У книзі «Склепи цинамонові» є також ілюстрації Лева Скопа і схематичні мапи пов'язаних із Бруно Шульцом місць Дрогобича.

У 2020 р. у збірці єврейської прози Східної Європи другої половини XIX–XX ст. «Скринька з червоного дерева» з-поміж інших передруковано оповідання «Цинамонові крамниці», «Ніч Великого Сезону», «Осінь», «Комета», «Санаторій під Клепсидрою» в перекладі Тараса Возняка й новелу «Мій батько вступає в пожежну команду» у перекладі Миколи Яковини [33, с. 201–284].

²⁵ Шульц Б. Санаторій під Клепсидрою. Sanatorium pod Klepsydrą / переклад з польської Андрій Павлишин. *Посестри. Українська і польська література*. Часопис № 28. 06.10.2022. URL: <https://posestry.eu/zhumal/no-28/statya/sanatoriy-pid-klepsydroyu>

²⁶ Шульц Б. Друга осінь / переклад з польської Юрій Андрухович. *Посестри. Українська і польська література*. Часопис № 34. 17.11.2022. URL: <https://posestry.eu/zhumal/no-34/statya/druga-osin>

²⁷ Серед перекладених авторів – Вітольд Гомбрович, Маріуш Шигел, Пітер Померанцев, Ярек Денель, Богдан Задура, Вітольд Шабловський, Роберт Д. Каплан, Войцех Тохман, Павел Смоленський, Малгожата Реймер та ін.

²⁸ Шульц Б. Весна (уривок) / переклад з польської Андрій Павлишин, Андрій Бондар, Віра Меньок. Дрогобич–Люблін: Полоністичний науково-інформаційний центр ім. І. Менька Дрогобицького національного педагогічного університету ім. Івана Франка, Товариство Фестиваль Бруно Шульца у Любліні, 2008.

У 2022 р. на сторінках інтернет-видання «Збруч» опубліковано оповідання «Ундуля» в перекладі С. Бреславської²⁹, пізніше передруковано у збірнику «Я – з Дрогобича» [34]. «Ундуля» доповнює світ «Цинамонових крамниць» та «Санаторію під клеписдрою», а можливо, навіть є родзинкою, своєрідним смаколикком, серед оповідань Шульца, бо – нова, ще незнана широкому загалу, явлена літературному світу, як Венера Ботічеллі – тендітна і яскрава», – слушно зауважує С. Бреславська [1, online].

Останній на сьогодні українськомовний переклад першої збірки оповідань Бруно Шульца побачив світ у ювілейний 1922 рік уперше під новою назвою «Корицеві крамниці» (харківське видавництво «Фоліо»; тираж 1000 примірників) [35]. Перекладач – Лесь Герасимчук (1944–2021), український літератор, філолог, культуролог. Сподіваємося, що цей – дуже вдалий, на нашу думку, переклад – «спровокує нову хвилю читання і нову зливу перекладів» [36, online] знаного письменника-дрогобичанина єврейського походження, який жив в українській Галичині й писав польською мовою. Бруно Шульцові пощастило: календар нічого не завершує. Далі буде...

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Чи є перекладені з польської мови твори Бруно Шульца надбанням української культури? Чи органічним є Бруно Шульц для української мови? Чи не втрачається шульцівська «поезія в прозі» при перекладі? Який художній переклад більш «український», відповідає основним вимогам до перекладу художньої літератури й повністю зберігає ідіостиль Бруно Шульца? Чи вдалося перекладачам зберегти шульцівський контекст і передати іншу мовну дійсність, іншу епоху? Подальші наукові розвідки вможливають пошуки відповідей на окреслені чи будь-які інші питання щодо шульцівського дискурсу перекладацького спрямування.

Література:

1. Шульц Б. (Верон Марселій). Ундуля / переклад з польської С. Бреславська. *Збруч*. 15.01.2022. URL: <https://zbruc.eu/node/109940>.
2. Веснянка О. Книжки: *Бруношульцманія* шириться Україною. 2012. URL: <https://p.dw.com/p/16wIn>
3. Шульц Б. Цинамонові крамниці. Санаторій під клеписдрою. Львів: Форум видавців, 2004. 360 с.
4. Габлевич М. Перекладач – другий автор: [про переклад творів Бруно Шульца]. *Бруно Шульц і культура Пограниччя*: матер. двох перших одиниць Міжнар. Фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі / [наук. ред. В. Меньок]; Польський ін-т у Києві, Полон. наук.-інформ. центр ім. І. Менька, ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич, 2007. С. 207–214.
5. Возняк Т. Бруно Шульц. Повернення. Львів: «Т», 2012. 218 с.
6. Меньок В. Слово від перекладача. *Шульц Б. Літературно-критичні нариси* / опрац. та передм. М. Кітовська-Лисяк; пер. з пол. та післям. В. Меньок. Київ, 2012. С. 166–168.
7. Гузевата Н. Чи складно перекладати Бруно Шульца українською. *Київські полоністичні студії*. Т. XXII. Київ, 2013. С. 202–206.
8. Шульцівський словник / за редакцією Владзімежа Болецкого, Єжи Яжемського, Станіслава Росека. Пер. з пол. Андрія Павлишина. Київ: Дух і Літера, 2022. 504 с.
9. Słownik schulzowski / Oprac. i red. W. Bolecki, J. Jarzębski, St. Rosiek. Gdańsk, 2003. 449 s., 281 ilustr.; Wyd. drugie. Gdańsk, 2006. 467 s.
10. Бруно Шульц (1892–1942): бібліограф. покаж. / уклад. Н.М. Рішаві; редактор С.Ю. Фартушок; рецензенти: В.В. Меньок; Г. Юзефчук; відпов. за вип. М.М. Дмитрів; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Бібліотека. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2018. 210 с.
11. Твори Шульца. *Schulz / forum*. URL: <https://schulzforum.pl/ua/bibliografia/podmiotowa>.
12. Росек С. Про проект – тут і тепер. Бета-версія. URL: <https://schulzforum.pl/ua/strona/pro-projekt>
13. Schulz Bruno. Sklepy cynamonowe. Warszawa: Rój, 1934. 221 s.
14. Schulz Bruno. Sanatorium Pod Klepsydrą. Warszawa: Rój, 1937. 263 s.
15. Schulz Bruno. Jesień. *Sygnaly*. 1936, nr 17, s. 4.
16. Schulz Bruno. Republika marzeń. *Tygodnik Ilustrowany*. 1936, nr 29, s. 554–556.
17. Schulz Bruno. Kometa [z rysunkami Eggi Haardt]. *Wiadomości Literackie*. 1938, nr 35, s. 2–3.
18. Schulz Bruno. Ojczyzna. *Sygnaly*. 1938, nr 59, s. 7.
19. Weron Marceli. Undula. *Świt. Organ urzędników naftowych w Borysławiu*. 1922. Nr. 25–26 (15 stycznia). S. 2–5. [Opracował Piotr Sitkiewicz].
20. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича: оповідання; переклад з польської. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. Вид. четверте. 384 с.
21. Базак М. Микола Яковина. Біографічне есе. *Буклет виставки «Микола Яковина. Живопис»*. Львів, 2019. С. 17–19.
22. Базак М. Постать у повний зріст. *Світогляд*. 2022. № 4 (96). С. 56–61.
23. Возняк Т. Бруно Шульц. Повернення. Львів: Літопис, 2017. 196 с.
24. Петренко М. Іван Гнатюк. На хресній дорозі. *Zaxid.Net*. 16 серпня 2012 р. URL: https://zaxid.net/ivan_gnatyuk_na_hresniy_dorozi_n1262725.
25. Колошук Н. Переклади з польської поезії у спадщині Івана Гнатюка. *Філологічні науки. Літературознавство*. 2014. № 9. С. 64–69.
26. Шульц Б. Цинамонові крамниці [повна збірка] / переклад з польської Іван Гнатюк. *Жовтень*. [Львів]. 1989. №2 (532). С. 37–69.
27. Шульц Б. Цинамонові крамниці. Санаторій під клеписдрою. Львів: Просвіта, 1995. 251 с. (Бібліотека польської літератури ХХ століття).
28. Забужко О., Шевельов Ю. Вибране листування на тлі доби: 1992–2002. Київ: Комора, 2013. 504 с.
29. Шульц Б. Санаторій під Клеписдрою. *Sanatorium pod Klepsydrą / переклад з польської Андрій Павлишин*. Львів: Освітній ресурсний центр. Проект «Бруно Шульц і мультикультурна традиція Галичини», 2002. 18 с.
30. Шульц Б. Склепи цинамонові / Sklepy cynamonowe / переклад з польської Т. Думан, Л. Скоп. Дрогобич: Видавництво «Коло», 2012. Вид. 1. 72 с.
31. Шульц Б. Склепи цинамонові / Sklepy cynamonowe / переклад з польської Т. Думан, Л. Скоп. Дрогобич: Видавництво «Коло», 2020. Вид. 2. 72 с.
32. Шульц Б. Птахи. Ptaki / переклад з польської О. Бунда, Т. Думан, Л. Скоп. Дрогобич: Коло, 2020. 64 с.
33. Скринька з червоного дерева. Єврейська проза Східної Європи другої половини XIX–XX століть / упорядники: Леонід Фінберг та Олександра Уралова. Київ: Дух і Літера, 2020. С. 201–284.
34. Бреславська С., Прокоп'як П. Jestem z Drochobusza. Я – з Дрогобича [Збірник]. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2022. 60 с.
35. Шульц Б. Корицеві крамниці / переклад з польської Леся Герасимчука. Харків: Фоліо, 2022. 189 с.: іл. (Зібрання творів).
36. Якубчак Н. Цинамонові крамниці. Санаторій Під Клеписдрою. *Критика*. 2006. Січень. Число 1–2 (99–100). URL: <https://krytyka.com.ua/reviews/tsynamonovi-kramnytsi-canatoriuj-pid-klepsydroyu>

²⁹ Шульц Б. Ундуля / переклад з польської С. Бреславська. *Збруч*. 15.01.2022. URL: <https://zbruc.eu/node/109940>

Matorina N. Calendar-narrative “protobiography” of Ukrainian language translations of Bruno Schulz’s artistic works

Summary. Many scientists have been writing about Bruno Schulz in Ukrainian about the translations of the works of art of the Polish-language writer of the Galician borderlands literature of the first half of the 20th century. Unfortunately, on the one hand, scientific works sometimes contain individual errors, inaccuracies, gaps, and white spots; on the other hand, modern studies of Schulz’s heritage are continuously replenished with new intelligence, in particular, translation direction; all this scientific development needs a certain systematization and generalization, some additions and corrections. The article presents materials that contain the most complete, updated, systematized, and generalized, in particular, in tabular format, calendar-narrative information on Ukrainian translations of Bruno Schulz’s works of art. The specificity of the research object and the purpose of the article has led to the use of the following methods: descriptive, analysis, and inductive generalization of the obtained facts, quantitative, component, and contextual-interpretive analysis, elements of receptive analysis, etc. «The Street of Crocodiles» (Polish: «Sklepy cynamonowe», lit. «Cinnamon Shops») (15 stories) and «The Hourglass Sanatorium» (Polish: «Sanatorium pod klepsydrą») (13 stories), 4 volumes of «uncollected» stories, and the recently discovered short story «Undula» are the source base of the study presented. For the first time, all

the translators of Schulz’s fiction from Polish into Ukrainian are presented, such as Yu. Andrukhovych, A. Bondar, S. Breslavska, O. Bunda, T. Vozniak, L. Herasymchuk, I. Hnatiuk, T. Duman, V. Menok, A. Pavlyshyn, L. Skop, B. Struminskyi, A. Shkrabiuk, M. Yakovyna. Each of them is a good connoisseur of the Polish language, a professional translator, and an original thinker with his/her own reading of Bruno Schulz. The author, characterizing the features of the translations of various specialists, emphasizes that the Ukrainian language can quite colorfully convey the Galician-Ukrainian-Jewish-Polish atmosphere of the works of Bruno Schulz, in which the famous artist lived and worked. Taking into account the statement by I. Malkovych that «in many countries, Bruno-Schulzomania begins when a good translation appears», the researcher concludes that the calendar-narrative study of the «protobiography» of the Ukrainian-language translations of Schulz’s prose is relevant and extremely appropriate, timely and urgent in a modern Ukrainian translation, literary criticism, and literary discourses and for the entire Schultz community, and future translators of the works of Bruno Schulz, and for the ordinary Ukrainian reader, and the artist himself – through his return, thanks, in particular, to the Ukrainian-language translations, to his special province, or the Republic of Dreams.

Key words: Galician borderlands literature, literary translation, Ukrainian-language translation, Bruno Schulz, translator, calendar-narrative portrait of translations of writer.